

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תקכח, פרשת תצוה-זכור, תשפ"ג

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

סימן רז) כתב, וז"ל, "אם מזכה להם מתנותיו על ידי אחר, אפילו במקומו של הנותן, ודאי זכין לאדם שלא בפניו, כאילו הזוכה הוא שליח לקבלה של חברו רעהו או של האביון המקבל, וכאילו הגיע מיד ליד המקבל הוא, שפיר יוצא ידי חובת המצוה, אף שאין מגיע ליד האביון עד אחר זמן אחר הפורים וראיה ממשנה בב"ק דף ק"ג עש"ה" עכ"ל.

ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ג סי' קי"ב ד"ה ובדבר) הביאו, וכתב על דבריו, "זהו דוקא אם המקבל יודע, ויש לו שמחה בפורים מזה שקיבל המתנה, דכיון שיודע בפורים ושמח בפורים, הוי כמו שקיבל המתנה בפורים, מה שאין כן אם אינו יודע. שתלוי בשמחת המקבל בפורים, וכיון שהמקבל אינו יודע שזכה בעבורו, ואין לו שום שמחה בפורים, למה יצא ידי חובתו בזה שחברו קיבל בעדו", ומסיים בצ"ע, וציין שם לשו"ת לבושי מרדכי או"ח סי קיח ובשו"ת מנחת הקומץ סי ל"ה.

אבל הרבה פוסקים הביאו דברי מהר"י אסאד כפשוטו שיוצא ידי חובתו בזכיה. אבל בקובץ פסקי הלכות ממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל כתב (אות קצה) "אם קיבל כסף בפורים כדי לתת לאביונים בו ביום, אפילו מזכה להם ע"י אחר אינו נחשב למתנות לאביונים בו ביום, אלא אם כן הוא מודיע לאביון שזיכה לו" ע"כ.

העולה מזה: אפשר לצאת ידי מתנות לאביונים על ידי שמזכה על ידי אחר לעני פלוני ביום הפורים, אבל הרבה פוסקים סוברים שאין יוצא ידי מתנות לאביונים אם מזכה - אלא אם מודיע לעני בפורים שמזכה לו, כדי שישמח בפורים במתנה.

האם הולך לעני כזכי

ויש לברר מה הדין באומר לפלוני תן או הולך, האם הוי כזכי לו. והנה פסק המחבר (חושן משפט רמג, ב) וז"ל "במה דברים אמורים, כשאמר לו: זכה במתנה זו לפלוני; אבל אם אמר לו: הולך לפלוני מנה זה, יכול לחזור בו כל זמן שלא הגיע ליד המקבל. ואם המקבל עני, אינו יכול לחזור בו (ואפילו בעשיר יש בו משום מחוסר אמנה) אם היא מתנה מועטת, כמו שנתבאר" ע"כ. ואם אמר לו תן, הוא מחלוקת ראשונים, וכתב המחבר (חושן משפט קכה, ו) וז"ל "אם אמר: תן ק' לפלוני במתנה, י"א שאינו כזכי ויכול לחזור בו כל זמן שלא הגיע לידו, אלא אם כן א"ל: זכי לו, ואז זכה לו וקנה" עכ"ל.

נתן לשליח לתת לאביון – מתנות לאביונים

- והאביון גנבו מיד השליח

ובו יבואר: א. אם יוצאים ידי מתנות לאביונים על ידי שמזכה לאביון בפורים, ולא מגיע לידו. ב. אם יוצאים ידי חובת מתנות לאביונים על ידי מחילת חוב. ג. האם הולך ותן הוי כזכי. ה. נתן לאחד מעות לתת לאביון מסוים, והאביון גנב את הכסף מיד השליח, והנותן מחל לאביון על גניבתו, האם יוצא ידי חובת מתנות לאביונים.

הנידון

"אני מכיר עני בבית המדרש, ורציתי לקיים מצות מתנות לאביונים בהידור, ומכיון שלא היה לי אפשרות לתת את המתנה בפורים, מסרתי לידידי חמש מאות דולר, וביקשתי שימסור זאת לעני בשמי. השליח הניח את הכסף בתוך כיס החליפה שלו, והניח את החליפה בבית המדרש במקום שתולין חליפות, והתיישב ללמוד בפורים. לאחר כמה שעות, כאשר לקח את החליפה, הוא ראה שהכסף נגנב מהמעיל. בדקנו במצלמות, וראינו שהעני בעצמו היה זה שגנב את הכסף. אני לא רוצה לתבוע את העני, כיון שהוא יהודי מסכן ורגיש, ואינני יודע מה יגרום לו, אם יודע לו שתפסו אותו בגניבה. אבל נפשי בשאלתי, האם יצאתי ידי חובת מתנות לאביונים, כיון שאולי השליח נעשה גבאי צדקה וידו כיד העני, וזכה כבר העני במתנה, והעני נטל את שלו, וקיימתי מתנות לאביונים. או בגלל שמחלתי לו".

תשובה

לא יצא ידי חובת מצות מתנות לאביונים מכמה טעמים: א. דהולך לאו כזכי. ב. אפילו אם הוי כזכי, יש אומרים שרק אם מגיע לדי המקבל זוכה למפרע, ולא מיד שנותן לשליח. ג. אין יוצא ידי מתנות לאביונים בזכיה, אלא אם מודיע למקבל שזיכה לו. ד. אנו סהדי שלגנב לא היה נותן מתנות לאביונים.

ביאור התשובה

מתנות לאביונים על ידי זכיה

בתחלה יש לברר, מה הדין במזכה מתנות לאביונים על ידי אחר, האם יוצא ידי חובתו. ובשו"ת יהודה יעלה (אסאד) (חלק א - אורח חיים

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

זכה במעות עד שיגיע לידו: א. אין יוצא ידי חובת מתנות לאביונים בזכיה, זה דוקא אם מודיע לעני, וכאן לא הודיעו וחסר לגנב את השמחה של מתנה לאביונים. ב. כיון שלא אמר לו זכה, אלא הולך, לא הוי כזכי, ואף שבעני הוי כזכי, לא ברור שהוא היה עני שאין לו מאתים זוז. ג. גם אם תן הוי כזכי, לפי הרבה ראשונים לא זוכה ממש, רק לאחר שנותן לו זוכה למפרע, וגם שנטל מעצמו לא זוכה, ואין יוצא ידי מצות מתנות לאביונים.

אבל הסברא העיקרית הנראה לעניות דעתי בזה הוא, שללא ספק, אם הנותן היה יודע שהמקבל הוא מאינשי דלא מעלי, עד כדי כך שאינו מתבייש לגזול ביום הפורים חמש מאות דולר מחליפתו של אחר, אין ספק, שאם הנותן היה יודע עד כמה נפשו של "העני" הזאת אינה טהורה, לא היה נותן לו מתנות לאביונים, וללא ספק הוי מתנה בטעות, ולא לעני כזה התכוון לתת מתנה, אם כן בודאי לא התכוון לזכות לעני כזה, לפיכך לא הוי זכיה לעני ולא יצא ידי חובת מצות מתנות לאביונים, ואף על פי שמוחל לו בפורים, כבר נתבאר דמחילה הוי ספק, ועוד שאינו מודיע לו הוי ספק ספיקא, לכן לא נראה שיוצא, אבל בודאי הוא עושה מצוה גדולה מאוד שמוחל על ממונו, כדי שלא לבייש מי שגנב לו את כספו.

העולה מזה: נתן כסף לתת לאביון בפורים, והאביון גנב את הכסף מהשליח, לא יוצא המשלח ידי מצוות מתנות לאביונים מכמה טעמים: א. דהולך לאו כזכי. ב. אפילו אם הוי כזכי, יש אומרים שרק אם מגיע לדי המקבל זוכה למפרע, ולא מיד שנותן לשליח. ג. אין יוצא ידי מתנות לאביונים בזכיה, אלא אם מודיע למקבל שזיכה לו. ד. אנו סהדי שלגנב לא היה נותן מתנות לאביונים.

דינים העולים:

א. אפשר לצאת ידי מתנות לאביונים על ידי שמזכה על ידי אחר לעני פלוני ביום הפורים, אבל הרבה פוסקים סוברים שאין יוצא ידי מתנות לאביונים אם מזכה - אלא אם מודיע לעני בפורים שמזכה לו, כדי שישמח בפורים במתנה.

ב. האומר לשליח "הולך" במתנה לאו כזכי. ואם אומר "תן" הוי מחלוקת אם הוי כזכי, ואפילו לסוברים שהוי כזכי, הרבה סוברים שאינו זכיה מיד אלא רק לאחר שיביא לידו של המקבל יזכה למפרע. אבל מיד שנותן לשליח אין המשלח יכול לחזור בו. ואין יוצא ידי מתנות

הנה נתבאר שהולך לאו כזכי, והאומר הולך מנה לפלוני יכול לחזור בו, אלא אם כן המקבל עני. ואם אמר לו תן מנה לפלוני יש מחלוקת אם תן הוי כזכי.

ויש לציין לדברי קצות החושן (סימן קכה ס"ק ג) וז"ל "ויש אומרים דתן כזכי במתנה. כתב הרשב"א בחידושו פרק התקבל (גיטין סג, א ד"ה הולך) וז"ל, הולך ותן לה זכה והתקבל רצה לחזור לא יחזור, ומסופק אני אפילו למ"ד הולך כזכי, אי זוכה ממש קאמר, ואף על גב דלא ממטי לה ניהליה לעולם, מגורשת, והולך ותן לה, לדעתך קאמר ליה. או דלמא, כזכה דמי שאינו יכול להחזיר, ואי נמי מית ליה עד דלא מטא לידה, מגורשת, ומיהו צריך להוליכו וליתן לה, דלהכי אמר ליה, הולך ותן לה. וכאילו התנה עמו, שיזכה לה מעכשיו, ובתנאי שיוליך ויתן לה, ומקיים תנאה ואזל, ועד דלא מטא גיטא לידה לא תנשא לכתחילה, דלמא לא מטא לידה, וצ"ע עכ"ל. אמנם נראה דעת הרמ"ה (הובא בטור סעיף ה'), והוא דעת הי"א שבסעיף ד', דהולך ותן לא הוי כזכה ממש, אלא לענין חזרה הוי כזכי, אבל על כל פנים תנאה מיהא הוי עד שיתן לידו דוקא, וכל כמה דלא מקיים תנאה לא זיכה לו, ומשום הכי אינו יכול לתופסו בעד חוב המלוה כל כמה דלא נתנו לידו. כו' עכ"ל", ומאריך בדין זה. מכל מקום מבואר, שאפילו אם אמרין שהוא כזכי, אין זוכה ממש, ולפי זה, בדין מתנות לאביונים לא זוכה ממש לעני כדי לקיים מצות מתנות לאבנים, אלא אם כן

העולה מזה: האומר לשליח "הולך" במתנה לאו כזכי. ואם אומר "תן" הוי מחלוקת אם הוי כזכי, ואפילו לסוברים שהוי כזכי, הרבה סוברים שאינו זכיה מיד אלא רק לאחר שיביא לידו של המקבל יזכה למפרע. אבל מיד שנותן לשליח אין המשלח יכול לחזור בו. ואין יוצא ידי מתנות לאביונים רק לאחר שיתן לידו של העני יקיים המצוה למפרע.

מחילת חוב האם יוצא ידי חובת מתנות לבאינים

והנה בדין מוחל חוב, אם יוצא ידי חובת מתנות לאביונים, מסתפק בזה בשו"ת תשורת שי חלק א סימן ט, ומביאו שו"ת שרגא נמאיר חלק ב סימן צט, וגם מסתפק בזה.

העולה מזה: המוחל חוב לעני בפורים, כדי לקיים מצות מתנות לאביונים, נחלקו הפוסקים, אם יוצא ידי מצות מתנות לאביונים.

נידון דידן – עני שגזל מהשליח את המתנות

ובנידון דידן שהעני גנב את המתנות לאביונים, ולא ידע שזה מתנה בשבילו אלא התכוון לגנוב בסתם, נראה מכמה טעמים, שהעני לא

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

כזכי, יש אומרים שרק אם מגיע לדי המקבל זוכה למפרע, ולא מיד שנותן לשליח. ג. אין יוצא ידי מתנות לאביונים בזכיה, אלא אם מודיע למקבל שזיכה לו. ד. אן סהדי שלגנב לא היה נותן מתנות לאביונים.

לאביונים רק לאחר שיתן לידו של העני יקיים המצוה למפרע.

ג. המוחל חוב לעני בפורים, כדי לקיים מצות מתנות לאביונים, נחלקו הפוסקים, אם יוצא ידי מצות מתנות לאביונים.

ד. נתן כסף לתת לאביון בפורים, והאביון גנב את הכסף מהשליח, לא יוצא המשלח ידי מצוות מתנות לאביונים מכמה טעמים: א. זהולך לאו כזכי. ב. אפילו אם הוי

